

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ МИНИСТРЛІГІ
Л.Н. ГУМИЛЕВ АТЫНДАҒЫ ЕУРАЗИЯ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ

Студенттер мен жас ғалымдардың
«ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ БІЛІМ - 2014» атты
IX халықаралық ғылыми конференциясы

IX Международная научная конференция
студентов и молодых ученых
«НАУКА И ОБРАЗОВАНИЕ - 2014»

The IX International Scientific Conference for
students and young scholars
«SCIENCE AND EDUCATION-2014»

2014 жыл 11 сәуір
11 апреля 2014 года
April 11, 2014

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ МИНИСТРЛІГІ
Л.Н. ГУМИЛЕВ АТЫНДАҒЫ ЕУРАЗИЯ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ**

**Студенттер мен жас ғалымдардың
«Ғылым және білім - 2014»
атты ІХ Халықаралық ғылыми конференциясының
БАЯНДАМАЛАР ЖИНАҒЫ**

**СБОРНИК МАТЕРИАЛОВ
ІХ Международной научной конференции
студентов и молодых ученых
«Наука и образование - 2014»**

**PROCEEDINGS
of the IX International Scientific Conference
for students and young scholars
«Science and education - 2014»**

2014 жыл 11 сәуір

Астана

УДК 001(063)
ББК 72
Ғ 96

Ғ 96

«Ғылым және білім – 2014» атты студенттер мен жас ғалымдардың ІХ Халықаралық ғылыми конференциясы = ІХ Международная научная конференция студентов и молодых ученых «Наука и образование - 2014» = The IX International Scientific Conference for students and young scholars «Science and education - 2014».
– Астана: <http://www.enu.kz/ru/nauka/nauka-i-obrazovanie/>, 2014. – 5830 стр.
(қазақша, орысша, ағылшынша).

ISBN 978-9965-31-610-4

Жинаққа студенттердің, магистранттардың, докторанттардың және жас ғалымдардың жаратылыстану-техникалық және гуманитарлық ғылымдардың өзекті мәселелері бойынша баяндамалары енгізілген.

The proceedings are the papers of students, undergraduates, doctoral students and young researchers on topical issues of natural and technical sciences and humanities.

В сборник вошли доклады студентов, магистрантов, докторантов и молодых ученых по актуальным вопросам естественно-технических и гуманитарных наук.

УДК 001(063)
ББК 72

ISBN 978-9965-31-610-4

©Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, 2014

және Солтүстік Кореяның бірігуі мүмкін. Алайда, жағдайдың бұлай дамуы бұл аймаққа қажет емес. Егер, болашақта екі Корея біріккен күнде, Оңтүстік және Солтүстіктің саяси экономикалық алшақтығы өте үлкен, сондықтан Оңтүстіктің жастары Солтүстіктің жастарын отандастары ретінде мойындамайды. Ал экономикалық деңгейі Батыс пен Шығыс Германияның жағдайымен салыстырғанда бірнеше есеге артық болып келді. Яғни, бұл дегеніміз екі Корея біріккен күнде экономикалық проблемалардан бастап әлеуметтік-саяси ірі проблемаларға алып келетінін білдіреді. Бұған қоса, Солтүстік Кореяның халқыда өз жағдайын өзгертуді қаламайды, өйткені, Оңтүстік Кореяның халқы Солтүстіктен келген қашқындарға екінші санаттағы адамдарға қарағандай қарайды.

Қолданылған дереккөздер тізімі

1. Стьюк У. Корейская война / У. Стьюк; Пер. с англ. Ю. Яблокова. — М: ООО «Издательство АСТ», 2002. — 732 с. .
2. <http://www.phenyan.ru/history/problema-obedineniya-korei>-Проблема объединения Корей. Межкорейский диалог.
3. <http://3wwar.ru/severnaya-i-yuzhnaya-korei-prichinyi-konflikta>- Северная и Южная Кореи: причины конфликта
4. http://www.mofa.go.kr/search/search_eng.jsp?searchData=North%20Korea - Корея Республикасы СІМ-нің ресми сайты
5. By Jeonghahn Kim «The search for south Korea's new security and economic policy in northeast Asia for the post-cold war era» //Major in Public Administration Graduate School of International Studies Yonsei University, August 1998, p.31-37.

УДК 327(5-191.2)

ОРТАЛЫҚ АЗИЯ ЕЛДЕРІ АРАСЫНДАҒЫ ШЕКАРА ҚАУІПСІЗДІГІ

Умаров Ерлан Сүйіндікұлы

u-yerlan@mail.ru

Л.Н.Гумилев атындағы ЕҰУ «Халықаралық қатынастар» мамандығының магистранты,

Астана, Қазақстан

Ғылыми жетекшісі – Ә.Тұрынтаева

Орталық Азия – Азияның ішкі аумағында орналасқан табиғат аймағы. Оның батысы мен солтүстік-батысында ТМД елдері (Қазақстан, Қырғызстан, Өзбекстан, Тәжікстан, Түрікменстан), солтүстігінде Моңғолия, Қытайдың солтүстік-батыс бөлігі орналасқан. Оңтүстік-батысы мен оңтүстігін Ауғанстан, Пәкстан, Үндістанның солтүстік бөліктері, орталығы мен шығысын Қытай алып жатыр. Аумағы 6 млн. км². Аймақтағы ахуал аса күрделі. Орта Азия мемлекеттері аймақтық жауапкершілікті сезіне отырып, өзара шекаралық бірлестікті нығайтуға тиіс. Әрине, бұл қазіргі жағдайда мүмкін болмай тұр. Алғышарттар жоқ. Бірақ түбінде бұл мәселені түбегейлі шешпесек, болашақта мемлекетаралық ашық қақтығыстар туылуы мүмкін. Сондықтан Орта Азия елдерінің шекаралық ынтымақтасығын күшейту кезек күттірмейтін мәселе. Өйткені, Орталық Азия елдерінің ресми биліктері де бір-бірімен әмпей-жәмпей болып отырған жоқ. Орталық Азия елдері арасында шекара қауіпсіздігі маңызды мәселе болып табылады. Кеңес Одағынан мұра боп қалған шекара келіспеушіліктері Орталық Азия елдері арасында қақтығысқа айналуы мүмкін. Орталық Азия елдерінің шекаралас аудандарында туындайтын басқа да проблемаларға, шекара ынтымақтастығы реформаларына төніп отырған трансұлттық қауіп-қатерлер көп.

Орталық Азиядағы шекара мәселелері ғасырлық тарихқа ие. Кеңес Одағы билей бастаған соң классикалық «бөлшектеп басқар» әдісімен 1920 жылдары кездейсоқ жаңа шекаралар сызылады. Аталмыш шекаралар белгіленген кезде, кезкелген бір этникалық

топтың бөлшектеуші саясат жүргізбеуі үшін бүкіл республикалардың құрамына әртүрлі этникалық топтардың қоныстануына арнайы мән беріліп, жағрафиялық шындықтар назарға алынбады және орталыққа бағынышты құрылымдардың ортаға шығуы қамтамасыз етілді. Бұл жағдай болса шекара мәселелерін туғызды. Ақыры 1924 жылы 28 қазан күні құрылған тұңғыш Қырғыз үкіметінің 10 қараша күнгі алғашқы жиналысының күн тәртібінде де шекара мәселелерінің шешімі үшін делегация құру болды. Сондай-ақ Мәскеу тарапынан 1920 жылы белгіленген шекараларды кейбір кезеңдерде Кеңестің мүддесін қорғау үшін тағы Мәскеудің өзгертуі - елдер арасындағы таласты шекара аймақтарында келісім жасауды қиындатқан ең маңызды себептердің бірі [1].

Орталық Азияның халық көп қоныстанған кедей аймағы – Ферғана алқабында зорлықзомбылық оқиғалары болып тұрады. Оған мысал - 2010 жылғы Оштағы жағдай мен 2005 жылғы Әндіжан оқиғасы. Ферғанадағы ең даулы аймақтар қалада да, алқап бойында да емес, тау ішінде орналасқан. Таулы өлке тұрғындары шағын құнарлы алқаптар үшін таласып келеді. Құнарлы алқаптар - ауыл шаруашылығы мен мал жайылымына аса қажет, аймақ экономикасын дамытудың негізгі көзі. Сол үшін жергілікті тұрғындар ғана емес, Ферғана алқабын бөлісетін Тәжікстан, Қырғызстан және Өзбекстан үкіметі үнемі келіспей қалады. Ферғана алқабында сегіз эксклав бар. Қырғызстандағылары - бір тәжік эксклавы, төрт өзбек эксклавы. Өзбекстанда да тәжік және қырғыз эксклавы бар. Сарапшылардың пікірінше, үш елдің эксклав мәселесін шеше алмауы аймақ тұрғындары арасында шиеленіс тудырып қана қоймай, экономикалық шығынға себеп болады. Мәселен, тәуелсіз мемлекетке айналған елдер жаңа көлік жолдарын салуға мәжбүр болады.

Ұлыбританиядағы Ньюкасл университетінің Орталық Азия бойынша сарапшысы Ник Мегоран: - Өзбекстан мен Қырғызстан шекараларды айналып өту үшін инфрақұрылым нысандарын, теміржол және автокөлік жолын салуға қомақты қаржы жұмсады. Транзитке қатысты тиімді келісімге келгенде ондай шығын шығармай, сол ақшаны басқа мәселеге жұмсауға болатын еді, - дейді. Бұл елдер эксклав мәселесін түпкілікті шешпесе, дау саябырсиды деу қиын. Аймақта зорлық-зомбылық оқиғалары жиі болады. Автокөліктерге тас лақтыру, жүргізушілерді ұрып-соғу, тұтқынға алу, шекарашылардың оққа ұшуы тоқталмай тұр. Әрбір қақтығыс келесі ұрысқа жол ашады, солайша мәселені шешу қиындай береді [2]. Ферғана алқабында 1920-1980 жылдары арасында шекара шамамен 90 рет өзгерді. Ферғана алқабы шекара мәселелері қақтығысқа айналған бір аймақ. 10 миллион адам өмір сүрген Ферғана алқабы Орталық Азияда тұрғын саны ең көп аймақтардың да бірі. Жағрафиялық тұрғыдан Орталық Азияның 5 пайызын құрағанына қарамастан, Орталық Азия тұрғындарының 25 пайызы да осы аймақта өмір сүреді. Бұл жағдай алқапта жер, су, жол дау-дамайын да туғызады. 1990 жылы Ош оқиғасы мен 1999 жылы шыққан Баткен оқиғаларында шекара мәселелерінің ролі үлкен.

Ферғана алқабындағы жеті тұрғын аймағының төртеуі өзбектер, екеуі қырғыздар және біреуі болса тәжіктерге тиісті. Бұл мемлекеттердің барлығында шекара мәселелері жалғасуда. Өзбекістан мен Қырғызстан арасында 2002 жылы басталған шекара анықтау жұмыстары нәтижесінде екі ел барлығы 1378 шақырымдық ортақ шекараның шамамен 1058 шақырымдық ауданы жайлы келісімге келді. Шекараның қалған 320 шақырымдық бөлімі бойынша келісімге келген жоқ. Бүгін Қырғызстан мен Өзбекістан арасында дау болған шекараның 61 нүктесі шешімін күтуде. Өзбекістан Қырғызстанға берген табиғи газды шекаралардың анықталуы тақырыбында Қырғызстанға қарсы бір қысым құралы ретінде қолданып отыр. Қырғызстан да бұл мүмкіндікті бір теңдік құралы ретінде алға тартады. 1999-2000 жылғы Баткен оқиғаларының артынан Өзбекістанның қауіпсіздік себебімен бір жақты түрде проблемалы шекараларға қоса өз шекараларына мина қоюы да шекара мәселелерінің шешімін күрделендірген бір бастама болды. Қазірге осы миналардан тек қана жазықсыз адамдар зардап шегуде. Қырғызстан мен Тәжікстан арасында болса 971 шақырымдық шекара желісі бар. Мұның 519 шақырымдық бөлімі бойынша тараптар өзара келісім жасаған. Тараптар шекараларды анықтау жұмысына кіріссе де, Исфара алқабынан туындаған мәселе қазіргі реттеулердің де тоқтауына себеп болған. Екі ел арасында 70-ке

жуық таласты шекара пункты бар. 2013 жылы 10 қаңтар күні баспасөздің сұрақтарына жауап қайтарған Қырғызстан Бас министр орынбасары Токон Мамытовтың соңғы 10 жылда екі ел арасында 1 шақырымдық та болса шекара желісінің анықтала алмағанын айтуы негізінде мәселенің қайдан туындағанына да назар аударады. Тәжікстан мен Өзбекістан 1283 шақырым болған шекарасының 86 пайызына келісім жасаған. Келісім жасала алмаған шекара жері Согд аймағында. Шекаралардағы басқа бір проблеманы анклав аймақтар құрайды. Кеңес Одағы кезінде жергілікті басшылар тарапынан көрші мемлекеттегі тұлғаларға жалға берілген немесе шекараларды анықтаған кезде әділетсіз комиссия құрылып, көрші мемлекеттің жеріне қосуға шешім қабылданған жерлерге жататын анклав аймақтарының көпшілігі де Қырғызстан жерінде орналасқан. Осы тұрғын аймақтарының ең күрделісі де Қырғызстан жеріндегі Өзбекстанның Согд тұрғын аймағы болып табылады. Согд тұрғын аймағында табиғи газ өндіріледі. Сондай-ақ Кеңес Одағы кезеңінде Согд аймағында Одақтың әскери бір базасы болатын. Бүгін осы база халықаралық әскери жаттығу орталығы ретінде қолданылады. Сондай-ақ НАТО күштерінің биыл Ауғанстаннан шегінуі де алқаптағы шекара мәселелерінің шешілу керектігіне назар аударады.

Енді аталмыш алқаптағы мәселелердің шешімі үшін нелер істелді және не істелу керектігін қолға алайық. Алдымен шекара мәселелерінің алдын алу мақсатымен Армения, Белоруссия, Қазақстан, Қырғызстан, Ресей, Тәжікстан және Өзбекістан арасында Киевте 1992 жылы 20 наурыз күні «Тәуелсіз Мемлекеттер Достастығына мүше мемлекеттерінің мемлекеттік шекаралар мен Теңіздегі экономикалық аймақтарын қорғау жөніндегі келісім-шартқа» қол қойылды. Бұл келісім-шартпен шекараларға қол сұғылмаушылық ережесі де заңдастырылды. 1995 жылы наурыз айында Түрікменстан, Өзбекстан, Қазақстан, Қырғызстан және Тәжікстан президенттері арасында Ташауыз қол қойылған ортақ декларацияда шекаралардың қол сұғылмаушылығы және шекара тұтастығы бекітілді. Шанхай Ынтымақтастық Ұйымының құрылу мақсаттары арасында шекара мәселелерінің шешілуі де атап көрсетілген. Мамандар шекара мәселелерінің мүмкіндігінше қысқа уақыт ішінде шешілуі керектігіне назар аударады. Аймақтағы шекара мәселелері алдымен мемлекеттер тарапынан екеуара шешілуге тиісті. Өкінішке орай қазір мұны жүзеге асыратын саяси жауапкершілікті мемлекет лауазымдарынан байқай алмаймыз. Тараптар өзара пидакорлық жасамай мәселені шеше алмайды. Басқа жағынан аталмыш мемлекеттер пидакорлық жасап Қытаймен шекара мәселелерін 1990 жылдары шешкен болатын [3].

Шекара мәмілелерінде анклав мәселесі Орта Азиядағы үш мемлекеттің – Қырғызстан, Өзбекстан және Тәжікстанның көкейіне қадалған көк тікендей болып тұр. Анклав – бір мемлекеттің басқа елдің аумағында, қоршауда қалған бөлігі. Қырғызстанда Өзбекстанның Сох, Шахмардан және Шоң Гара деген үш анклав, Тәжікстанның Ворух деген бір анклав, ал енді Өзбекстанда Қырғызстанның Барак деген бір анклав бар. Бұл анклавтарда, әсіресе Кеңес Одағы ыдырағаннан бері, жанжалдар жиі-жиі қайталануда. Атқарылатын істер көп. Бүгінгі күнде қырғыз-өзбек шекарасының 40 пайызы заңдастырылған жоқ. Жалпы, туысқан елдер арасында мәдени-рухани байланыс үзіліп бара жатқан сияқты. Осы бетімізбен кете берсек, 10 жылдан кейінгі келер ұрпақ бір-біріне жат көзқараста болары анық. Сондықтан Орталық Азиялық тарихи танымды қалыптастыруды да ұмыт қалдырмау керекпіз. Өйтетіні, біз көбінде «Еуразиялық форум», т.б. жиын-тойларға әуес боламыз да «Орта Азиялық пікірлесу» назардан тыс қалып жатады.

Қырғыз бен тәжіктің арасындағы текетірес пайда болуы мүмкін 147 елді мекен бар. Соның 29-ы аса қауіпті болып саналады. Жергілікті мәліметтерге сүйенсек, Қырғызстандағы тәжіктердің саны шамамен 45 мыңды құрайды.

Соңғы кездері Орта Азиядағы геосаяси бөлінушілік күшейіп барады. Айталық, Тәжікстан мен Қырғызстан Ресейдің саяси-әскери ықпалына кіріп бара жатса, Өзбекстан АҚШ-тың ықпалына арқа сүйеуді жөн көреді. Жуырда ғана Ресей тарапы Қырғызстан мен Тәжікстанға 1 миллиард долларлық әскери көмек көрсетеді деген ақпаратты құлағымыз шалып қалды. Яғни, Орта Азиядағы мемлекеттердің әрқайсысы өздерінің артында тұрған алып мемлекеттердің күшіне сенгендей ымыраға келмейтін позиция танытуда. Негізі, біз, бір

аймақта орналасқанбыз. Өкініштісі, ортақ қауіп-қатер болса да 20 жылда басы қосылмаған бес мемлекет енді, міне, түрлі геосаяси лагерлерге кіріп, тағы бір бөлініске ұшырап жатыр. Орта Азия мемлекеттері аймақтық жауапкершілікті сезіне отырып, өзара бірлестікті нығайтуға тиіс. Әрине, бұл қазіргі жағдайда мүмкін болмай тұр. Алғышарттар жоқ. Бірақ түбінде бұл мәселені түбегейлі шешпесек, болашақта мемлекетаралық ашық қақтығыстар туылуы мүмкін [4]. Құдайға шүкір, Қазақ елі барлық көршілерімен шекараны анықтауда табанды, бірізді саясат жүргізіп келе жатыр. Дегенмен, шекарадағы жағдай екі мемлекетке байланысты болғандықтан бір жақты тұрақты дей алмаймыз. Бір қызығы, еліміздегі газеттер мен басқада ақпарат көздері көрші мемлекеттердің ортасында болып жатқан мәселелерді жарыса жазды. Шын мәнісінде аталған елдер Ауғанстан емес, Балқан емес, өзіміздің туыс халықтар еді ғой. Сондықтан қазақ олардың қазіргі жайына қуанбаса керек. Біздің ең басты кемшілігіміз — Орта Азиядағы әр мемлекетте өз алдымызға керемет мемлекет боламыз деген өзімшілдік идея басым. Ал шын мәнінде біз өз алдымызға кереметтей мемлекет бола алмаймыз. Өйткені біздің болашағымыз — Ресеймен, Қытаймен, Америкамен емес, ең алдымен өзбек, қырғыз, тәжік, түркпенмен байланысты.

Қолданылған әдебиеттер тізімі

1. Касенов У.Т. Безопасность Центральной Азии. – Алматы, 1998.
2. Центральная Азия: новое пространство для сотрудничества / под ред. Табашалиевой А. – Бишкек, 2000.
3. Касенов У.Т. Центральная Азия: национальные и региональные аспекты безопасности // Казахстан и Мировое Сообщество. – 1996. - № 1.
4. Кушкумбаев С.К. Центральная Азия: постсоветская конфигурация геополитического пространства. – Саясат. – 1999. - № 2.